

236 826

198

Univerzita Mateja Bela
Fakulta humanitných vied Banská Bystrica

KULTÚRA V ŽIVOTE ČLOVEKA

Daniela Fobelová

2000
Banská Bystrica

Úvod	5
1 Kulturológia a filozofia kultúry	7
1.1 Vymedzenie pojmu kulturológie	7
1.2 Pojem a podstata pojmu kultúra	8
1.3 Kultúra versus civilizácia	14
1.4 Štruktúra a prvky kultúry	15
1.5 Kultúra ako systém „hraníc“	27
1.6 Typológia kultúr podľa teórie kultúr	29
1.7 Kultúrny etnocentrizmus a relativizmus	38
1.8 Kultúra ako jav univerzálny a zároveň rozmanitý v národnom prejave	40
1.9 Vzdelanie a kultúra	42
1.10 Spoločenské správanie a negociácia v rôznych kultúrach	43
2 Manažérske správanie	48
2.1 Všetko sa začína pri prvom dojme	49
2.2 Nadväzovanie spoločenských kontaktov	65
2.3 Pracovné prostredie manažéra	79
Literatúra	94

KULTUROLÓGIA A FILOZOFIA KULTÚRY

1.1 Vymedzenie pojmu kulturológia

Pojem kulturológia sa chápe ako veda o kultúre. Tento termín zaviedol do spoločenských vied v roku 1909 chemik W. Ostwald. Vychádzajúc z jeho vlastnej filozofickej interpretácie energetizmu, W. Ostwald vyžadoval, aby sa aj štúdium kultúry chápalo ako prejav transformácie energie. Jeho teoretické úvahy o kultúre sa nestretali s pochopením, ba dokonca boli podrobené ostrej kritike zo strany významných sociológov (M. Weber a i.).

Väčší ohlas zaznamenala koncepcia kulturológie vypracovaná v 30. – 40. rokoch 20. storočia L. A. Whiteom, ktorá začala figurovať ako samostatná vedecká disciplína. Ústrednou témou a východným bodom tejto koncepcie bolo hľadanie odpovedí na večnú otázku ľudstva, a to, čím sa človek líši od ostatných živočíchov. L. A. White túto odlišnosť nachádza v špecifickej schopnosti človeka „symbolizovať“, vytvárať symboly. Táto schopnosť mu umožňuje vytvárať a pridať veciam a javom význam.

Jeho myšlienky našli hodných pokračovateľov cez kultúrnu ekológiu, neoevolucionizmus, kultúrny materializmus, novú archeológiu atď. už na celom svete.

Súčasný obrat ku kulturológii je spätý s narastajúcim záujmom ako i dezintegráciou a diferenciaciou výskumu kultúry, spoločnosti, človeka. Kultúra sa potom v súčasnej kulturologickej koncepcii definuje ako „systém nadbiologických prostriedkov a mechanizmov, pomocou ktorých sa človek adaptoval na vonkajšie prostredie“. (Velký sociologický slovník, 1996, s.555).

Úlohou a cieľom kulturológie je nájsť jednotný prístup ku skúmaniu kultúry, ktorým by poodhalila svet fungovania jej vnútorných vzťahov v realite. Kultúra je mnohoznačný pojem a skúmať ho je možné z rôznych aspektov. Ako sa uvádza v Sociologickom slovníku – „v atributívnom zmysle ako univerzálny ľudský fenomén, ... v distributívnom zmysle na úrovni jednotlivých – sociokultúrnych systémov – subkultúr – kontrakultúr ... na úrovni jednotlivca z hľadiska mechanizmov osvojovania kultúry človekom v procese – socializácie a enkulturácie.“ (Velký sociologický slovník, 1996,

s.555). Výsledkom takéhoto skúmania je vytvorenie určitého prototypu, modelu, ktorý je v konečnom dôsledku multidimenzálny, lebo vychádza z rôznych teórií kultúr.

Súčasnne s rozvojom všeobecnej kulturológie sa úspešne darí rozvíjať aj aplikované kulturológie, ktorých zámerom je výskum oblastí, napr. oblasť managementu kultúry, odovzdávanie a ochrana kultúrneho dedičstva, ako súčasť kultúrnych hodnôt, šírenie kultúry prostredníctvom masmédií, fenomén voľného času, atď.

1.2 Pojem a podstata pojmu kultúra

Čo je to za fenomén – **k u l t ú r a** ?

Pojem kultúra patrí medzi najfrekvencovanejšie slová, ktoré človek používa pri mnohých príležitostiach a súčasne aj k najmnohoznačnejším pojmom, do ktorých človek pri ich používaní môže vkladať rôzny obsah a zmysel. A tak významy, v ktorých sa termín kultúra používa, sú veľmi rozmanité. Týkajú sa rôznych oblastí života jednotlivca aj spoločnosti – forma vedomia, oblasť spoločenského života, oblasť duchovného života človeka a spoločnosti, vzdelanosť, umenie, tradícia, forma sociálnej komunikácie, vzorce konania a myslenia.

Podľa názoru lingvistov kultúra ako lexikálna jednotka má svoj pôvod v latinskom slove colere - cultura (opracúvanie, obrábanie, opatrovanie, zlepšovanie). Pôvodne označovalo obrábanie pôdy, poľnohospodársku prácu (agri cultura). V listoch M. Tullia Cicera Tusculovi v Tuskulských hovoroch (45.p.n.l.) sa objavuje výraz „cultura animi autem philosophia est“ - kultúra ducha je filozofia. Rétor týmto vyzdvihuje potrebu kultivovania ducha a rozumu obdobným spôsobom, ako kultivuje roľník pôdu. Kultivovanie rozumu, rozvíjanie myšlienkových schopností a duševná práca - to je poslanie slobodného človeka. Otrok, a vôbec nižšie stavy sú orientované k fyzickej práci, t.j. obrábaniu pôdy. Vychádzajúc z tohto delenia, sa slovo kultúra začalo používať vo význame vzdelania, učenosti, výchovy človeka. V tomto jeho ponímaní ho nájdeme snáď vo všetkých európskych jazykoch.

Obdobie stredoveku pojem kultúra vo význame učenosti, vzdelania človeka nepoužívalo. Ak sa predsa len v písomnostiach ako pojem

objavuje, stotožňuje sa s pojmom kultúra viac-menej v náboženskom aspekte.

Prvá zmienka a teoreticky sformulovaná predstava o kultúre je duchovným majetkom renesancie. Je to práve renesancia (humanizmus), kedy sa kultúra stáva objektom filozoficko-teoretického záujmu a nadobúda význam samostatného pojmu. Dôvodom, ktorý si vynútil vytvorenie samostatného slova kultúra, boli hlboké zmeny vo vzťahu človeka k prírode a k svojmu bezprostrednému sociálnemu okoliu. Ako nás presvedčajú dejiny filozofie, nie je náhodné, že slovo kultúra sa začína formovať ako samostatná lexikálna jednotka v priamej opozícii k slovu „natura“ – príroda. Na prvý pohľad len jazyková opozícia má tvrdý reálny podklad, ktorý nastoľila pred človeka zmenená situácia doby. Človek sám seba považuje za aktívneho tvorca kultúry, čím pretvára prírodu, ale aj seba samého.

Podľa svedectva nemeckého lingvistu I. Niedermanna, ktorý skúmal históriu pojmu kultúra, slovo kultúra sa vyskytuje ako samostatná lexikálna jednotka až od 18. storočia. Dovtedy sa používalo v iných slovných spojeniach, ktoré označovali funkciu niečoho (cultura plus predmet v genitíve).

- ☐ **Cultura juris** (vypracovanie pravidiel správania sa)
- ☐ **Cultura scientiae** (nadobudnutie poznatkov, skúsenosti)
- ☐ **Cultura litterarum** (zdokonalenie písomníctva)
- ☐ **Cultura linguae** (zdokonalenie jazyka)

Prvým, kto použil pojem kultúra samostatne bol nemecký historik a právnik S. Pufendorf a zahŕnul doň všetky ľudské tvory, t.j. spoločenské inštitúcie, vedu, morálku, jazyk, zvyky, obyčaje, odievanie aj bývanie.

Doba osvietenstva a jej predstavitelia majú ku kultúre jednoznačný postoj. Chápu ju ako oblasť ľudskej existencie, ktorá stojí v protiklade k prírode (J. J. Rousseau). Boli to francúzski myslitelia, ktorí majú nasledníkov v Nemecku. Napr. K. F. Irving v eseji O kultúre ducha (1779) rozoberá prechod od prírodného stavu k spoločenskému, t.j. proces kultivácie človeka, ku ktorému ďalší Nemeck J. Ch. Adelung pridáva zmienku mravov, zvykov popri „osvietení“ rozumu. Zmienku o kultúre zásadnejšieho charakteru nachádzame u J. G. Herdera. Svojím názorom prekračuje obmedzenia osvietenského chápania (Myšlienky k filozofii dejín ľudstva 1784–

1791). Človek v boji o holú existenciu kompenzuje svoju „fyzickú nedostatkovosť“ kultúrou, osobitne kultúrnou tradíciou, ktorú chápe ako schopnosť symbolickej komunikácie. Dejiny kultúry potom vystupujú u J. G. Herdera ako sloje, vrstvy humanizácie a sebauvárania človeka. Kultúra je univerzálnou vlastnosťou celého ľudstva, hovorí Herder. Žiaden národ, kmeň nezostáva preto nekultúrny.

Počínajúc I. Kantom, záujem o štúdium kultúry sa rozčleňuje do dvoch línií. I. Kant pokračuje v axiologickej definícii kultúry, načrtnutej od antiky cez renesančných humanistov a nemeckých osvietenecov. Kantovské chápanie kultúry vychádza z kategorického imperatívu, t.j. mravnej normy, zákona. To znamená, že do kultúry je začlenená predovšetkým idea morálnosti. Služí na určenie úrovne slobody spoločnosti a jednotlivca, ale aj úrovne umenia, vedy, práce, disciplíny a sebaobmedzovania získaného výchovou. Výsledkom takéhoto kultúrneho vývoja je mravne dokonalá bytosť.

G. W. F. Hegel ponúka v duchu svojej teórie vývoja absolútnej idey, ontologické chápanie kultúry. Kultúra je výsledkom a špecifickým stupňom vývoja absolútneho ducha, jeho sebaopoznania a sebarealizovania, ktoré prebieha formou ľudského poznania. Kultúra má tri štádiá konštituovania:

1. úroveň zmyslového názoru v umení – sinnliche Anschauung
2. úroveň predstáv v náboženstve – Vorstellung
3. úroveň poznania založená na myslení vo filozofii – Begriff

V nemeckej klasickej filozofii sa zmysel pojmu kultúra v maximálnej miere približuje hlavne významu vzdelanie – Bildung. Vzdelanie je tak v tesnejšej spätosti s pojmom kultúra a označuje vlastne špecifický ľudský spôsob pretvárania prírodných možností. Chápanie kultúry ako vzdelania sa s konečnou platnosťou upevňuje vo filozofii Hegla. Pre neho je však vzdelanie povznesením sa k všeobecnosti; všeobecná podstata ľudského vzdelania spočíva v tom, že človek robí seba vo všetkých vzťahoch duchovnou podstatou. V procese vzdelávania človek obetuje svoju osobitosť v záujme všeobecného. Teoretické vzdelávanie je potom procesom nachádzania seba v druhom, vracanie sa k sebe z inobytia. Vzdelávanie podľa Hegla spočíva v tom, že každé individuum pozdvihujúc sa zo svojej prírodnej podstaty do sféry ducha, nachádza v jazyku, obyčajach, spoločenskom zriadení svojho národa zadanú substanciu, ktorú chce ovládať.

Vzdelanie sa približuje ku kultúre v tom aspekte, keď sa kultúra predstavuje ako národná kultúra, existujúca nielen prostredníctvom ústnej tradície, ale hlavne písomnej. Škola sa tak stáva hlavnou inštitúciou národnej kultúry. Druhá polovica 19. storočia znovu objavuje, do úzadia zatisnutý, pojem kultúra. W. Dilthey, ako predstaviteľ filozofie života, upriamuje pozornosť na „systém kultúry“ – morálku, umenie, náboženstvo, vedu, jazyk.

Filozofia kultúry vznikla koncom 19. storočia ako reakcia na vyčlenenie prírodných vied z filozofických súvislostí. Diferenciácia a etablovanie sa prírodných vied ako odborných vedeckých disciplín nastolila pre filozofiu otázku priestoru jej pôsobenia, predmetu a funkcie.

Na začiatku tejto diferenciácie bolo teda oddelenie prírodných od kultúrnych (duchovných) vied, následkom čoho sa obidve oblasti správajú voči sebe protirečivo až nevraživo. Ako si teda vytýčiť hranice a stanoviť demarkačnú čiaru? Niekoľko pokusov o takéto vyhranenie je, ale ukazujú sa ako nepriechodné, obmedzujúce a jednostranné. Predstavitelia novokantovskej školy završujú tento proces.

Podľa W. Windelbanda rozdiel medzi prírodnými a kultúrnymi vedami je v tom, že prírodné vedy sa zameriavajú na všeobecné zákony („nomotetické“ vedy), zatiaľ čo vedy o kultúre na zvláštne, jedinečné, individuálne („idiografické“ vedy). Takže podľa neho, rozdiel je v metóde.

Keďže vedy o kultúre vyhľadávajú a popisujú individuálne, nevyhnutne to predpokladá výber jednotlivých javov a tento výber, pokiaľ nemá byť ľubovoľný, predpokladá nejakú mieru (meradlo). Miera môže však záležať len na vzťahu predmetu k hodnotám. V metodike kultúrnych /duchovných/ vied je hodnota tak nepostrádateľná, že je základom všetkého ľudského konania a poznávania. Existujú transcendentálne t.j. z danej skúsenosti neodvoditeľné hodnoty obsahujúce to, čo má byť, t.j. ideálne zákony v oblasti pravdy, mravnosti a krásna. Súd je pravdivý, keď zodpovedá zákonu hodnoty pravdy. Konanie je dobré, keď je v zhode so zákonom hodnoty dobra. Tieto hodnoty sú nadčasové. Nemajú ani fyzické ani psychické bytie.

Hodnoty sa uskutočňujú v objektívnych výtvoroch ľudského ducha – vo vede, práve, umení, náboženstve. Rickerť určuje odbory a im zodpovedajúce hodnoty – logika s najvyššou hodnotou – pravdou, estetika s

UNIVERZITNÁ KNIŽNICA
Univerzity Mateja Bela
Tajovského 40
974 01 BANSKÁ BYSTRICA
-3-

Názov: Kultúra v živote človeka
Autor: doc. PhDr. Daniela Fobelová, CSc
Vydal: Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied
Banská Bystrica
Tlač: Artek s.r.o. Žiar nad Hronom
Vydanie: prvé
Rozsah: 96 strán
Náklad: 200 ks
ISBN: 80 - 8055 - 404 - 8

ISBN-80-8055-404-8

9788080554040